

*EDWARD GACEK**MARCIN BEHNKE**Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych
w Słupi Wielkiej*

ORGANIZACJA BADAŃ ODMIANOWYCH I FORMY PROMOCJI WYNIKÓW W PRAKTYCE ROLNICZEJ

Doradztwo rolnicze jest tematem bardzo szerokim, obejmującym swym zakresem wiele odrębnych dziedzin, których generalnym celem jest pomoc w poprawie warunków życia na wsi, między innymi poprzez polepszenie efektywności gospodarowania w rolnictwie. Jedną z najważniejszych dziedzin, które mają bezpośredni wpływ na efektywność gospodarowania jest doradztwo agrotechniczne, rozumiane jako pomoc we wdrażaniu do praktyki rolniczej najnowszych osiągnięć nauki i techniki.

Zagadnienie to w ostatnich latach nabiera coraz większego znaczenia. Corocznie na rynek trafia wiele nowych środków produkcji, takich jak nawozy, środki ochrony roślin, odmiany, maszyny itp., a ich żywot rynkowy jest coraz krótszy. Zwiększa się też agresywność marketingowa firm produkujących te produkty. Śledzenie zmian asortymentu tych produktów, jak i wybór najkorzystniejszych wariantów przez samych rolników staje się coraz trudniejsze. Coraz częściej poszukiwani są fachowcy zajmujący się na co dzień tymi zagadnieniami i potrafiący w sposób fachowy doradzić producentom. W naszym kraju zadanie to napotyka na dodatkową trudność z uwagi na pogłębiający się w ostatnich latach regres doświadczalnictwa polowego, w którym wartość gospodarcza tych nowych produktów byłaby w sposób obiektywny weryfikowana w polowych warunkach doświadczalnych.

Przykładem może być rynek nasienny. Obecnie legalnie można prowadzić obrót materiałem siewnym tylko tych odmian, które znajdują się w polskim Rejestrze Odmian (z małymi wyjątkami). W ostatnich latach obserwuje się tendencję do wzrostu liczby odmian zarejestrowanych, w niektórych gatunkach liczba ta wynosi już ponad pięćdziesiąt (burak cukrowy, kukurydza, ziemniak). Wybór najlepszej odmiany bez prowadzenia stałych i obiektywnych badań jest więc bardzo trudny, a nawet niemożliwy. Sytuacja ta znacznie się jeszcze po-

gorszy po przystąpieniu Polski do UE, kiedy to na nasz rynek legalnie będzie mógł trafić materiał siewny wszystkich odmian znajdujących się w Katalogu UE, a jest ich w wielu gatunkach po kilkaset. Dlatego też bardzo pilną potrzebą jest stworzenie systemu potrafiącego zobiektywizować ocenę wartości gospodarczej poszczególnych odmian i wskazać najlepsze do uprawy w warunkach naszego kraju.

Próbie naprawy tej sytuacji, podjął Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, tworząc zręby tzw. Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego (PDO). Poprzez Porejestrowe Doświadczalnictwo Odmianowe należy rozumieć system doświadczeń odmianowych, w większości gatunków szczebla wojewódzkiego, mających na celu poszerzenie informacji o wartości gospodarczej odmian, z uwzględnieniem ich reakcji na warunki siedliskowe i elementy agrotechniki. Badania odmianowe realizowane w strukturze PDO mają być ukierunkowane bezpośrednio na potrzeby praktyki rolniczej. Na ich bazie dla ważniejszych gospodarczo gatunków roślin uprawnych tworzone będą listy odmian najbardziej przydatnych do uprawy.

Wzorem krajów UE, w porejestrowym doświadczalnictwie odmianowym (PDO), powinny współpracować ze sobą: terytorialna administracja rządowa i samorządowa, samorządy rolnicze, służby doradcze, firmy hodowlano-nasienne, jednostki naukowo-badawcze, związki plantatorów, przemysł przetwórczy oraz inne instytucje i organizacje zainteresowane tą problematyką.

Program tworzenia porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego (PDO), został zaakceptowany przez resort rolnictwa i włączony do Średniookresowej Strategii Rozwoju Rolnictwa w lipcu 1998 roku. Obowiązujące obecnie akty prawne - ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 roku (w art. 11, ust. 2, pkt 1 i 6); ustawa „o izbach rolniczych” z dnia 14 grudnia 1995 roku (w art. 5, ust. 1, pkt 5 i 6) sankcjonują legalność prowadzenia PDO na szczeblu województw. Założenia PDO znajdują również swój wyraz w nowelizacji „ustawie o nasiennictwie”.

W Polsce Porejestrowe Doświadczalnictwo Odmianowe prowadzone będzie w wyznaczonych punktach doświadczalnych, przystosowanych pod względem maszynowym i ludzkim do wykonywania tego typu działalności. Są to przede wszystkim stacje doświadczalne oceny odmian, jednostki hodowlane, punkty doświadczalne jednostek badawczo-rozwojowych i uczelni, ośrodki doradztwa rolniczego itp. W każdym województwie wyznaczono już tzw. wiodącą stację PDO, której statutowym zadaniem jest organizacja i merytoryczny nadzór nad poprawną realizacją różnych typów doświadczeń odmianowych na obszarze województwa, a w szczególności:

- przygotowanie planu doświadczeń porejestrowych na szczeblu województwa, w części merytorycznej i finansowej,
- staranie się o pozyskanie środków finansowych na działalność doświadczalną,

- przygotowanie zleceń na wykonanie doświadczeń przez zleceniobiorców,
- organizacja i nadzór nad poprawnym prowadzeniem doświadczeń,
- przyjęcie wyników doświadczeń oraz rozliczenia finansowego,
- opracowywanie i publikacja wyników,
- przygotowanie wojewódzkiej listy odmian najbardziej przydatnych do uprawy, we współpracy z COBORU,
- wdrażanie i upowszechnianie wyników doświadczeń.

Przy przygotowaniu planu doświadczeń porejestrowych, zarówno w części merytorycznej jak i finansowej, wiodąca stacja PDO i inne podmioty prowadzące doświadczenia powinny ściśle współpracować z wojewódzkim zespołem opiniodawczo-doradczym PDO. Zespoły takie powstały we wszystkich województwach w pierwszej połowie 1999 roku. Przewodniczącymi tych zespołów w większości zostali wybrani dyrektorzy wiodących stacji PDO (tabela 1). W skład zespołów najczęściej weszli przedstawiciele:

- samorządu wojewódzkiego i rolniczego,
- administracji rządowej,
- stacji doświadczalnych oceny odmian,
- rolniczych służb doradczych,
- nauki rolniczej (uczelnie, jednostki badawczo-rozwojowe),
- jednostek hodowlanych i nasiennych,
- organizacji i związków działających na rzecz rolnictwa,
- producentów rolnych i przetwórstwa.

Do zadań wojewódzkich zespołów PDO, należy między innymi:

- ustalanie potrzeb doświadczalnictwa odmianowego w województwie,
- opracowanie zasad współpracy między stacją wiodącą PDO, a pozostałymi jednostkami doświadczalnymi w województwie,
- ustalanie typu, zakresu, metodyki i lokalizacji doświadczeń stosownie do potrzeb województwa,
- ustalanie zasad opracowania wyników.

W roku 2000 przewiduje się również powołanie Centralnego Zespołu d/s Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego. COBORU we współpracy z Centralnym Zespołem PDO będzie sprawować nadzór merytoryczny nad ogólnokrajowym systemem porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego. Do zadań Centralnego Zespołu PDO będzie należeć m.in.:

- ustalanie zasad współpracy w zakresie PDO pomiędzy jednostkami zainteresowanymi tworzeniem, testowaniem, wdrażaniem i użytkowaniem postępu odmianowego,

- opracowywanie ogólnych wytycznych do zakresu badań i metodyk doświadczalnictwa porejestrowego,
- opracowywanie ogólnych metod i kryteriów opracowania wyników badań oraz zasad tworzenia list odmian najbardziej przydatnych do uprawy.

Tabela 1

**Przewodniczący regionalnych zespołów
porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego**

Województwo	Imię i nazwisko	Instytucja	Numer telefonu	
			kierunkowy	numer
dolnośląskie	Ludwik Kotowicz	SDOO Tomaszów B.	0-76	818-93-96
kujawsko-pomorskie	Lech Chojnicki	SDOO Chrzastowo	0-52	385-20-52
lubelskie	Wiesław Czajka	SDOO Cicibór	0-83	345-70-67
lubuskie	Czesław Kondraciuk	SDOO Lubinicko	0-68	382-63-17
łódzkie	Zbigniew Jaroszczak	SDOO Łuśmierz	0-42	717-03-65
małopolskie	Julia Tokarczyk	SDOO Węgrzce	0-12	285-87-81
mazowieckie	Cezary Zdanowski	SDOO Kawęczyn	0-46	861-35-10
opolskie	Kazimierz Pyziak	SDOO Głubczyce	0-77	485-26-94
podkarpackie	Teodozy Różański	SDOO Przecław	0-17	581-31-77
podlaskie	Bronisław F. Puczel	SDOO Krzyżewo	0-86	476-43-00
pomorskie	Mirosława Domańska	SDOO Radostowo	0-58	536-86-18
śląskie	Norbert Styrz	SDOO Pawłowice	0-32	233-41-87
świętokrzyskie	Zenon Krzysztofik	SDOO Słupia J.	0-41	381-60-03
warmińsko-mazurskie	Henryk Pastuszek	SDOO Wrocikowo	0-89	514-82-31
wielkopolskie	Henryk Harasim	SDOO Kościelna W.	0-62	761-66-28
zachodnio-pomorskie	Józef Mak	SDOO Karżniczka	0-59	811-30-43
Koordinacja na szczeblu centralnym	Samodzielna Pracownia Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego COBORU Słupia Wielka; kierownik - Behnke Marcin		0-61	285-23-41

Doświadczenia polowe w ramach systemu PDO prowadzone będą w pierwszym etapie głównie jako ścisłe doświadczenia odmianowo-czynnikowe, a w przyszłości również jako doświadczenia wdrożeniowe i upowszechnieniowe.

Docelowo porejestrowe doświadczalnictwo odmianowe powinno być finansowane ze środków: użytkowników odmian, związków producentów, samorządów i organizacji rolniczych i innych podmiotów zainteresowanych wdrażaniem

postępu odmianowego, gdyż podmioty te w największym stopniu korzystają z dokonującego się postępu w tej dziedzinie. Jednak w pierwszym etapie powinno być wspierane również przez budżet centralny.

Głównie korzyści jakie polskie rolnictwo powinno odnieść z realizacji programu PDO to:

- bardziej efektywne wykorzystanie postępu biologicznego,
- ustawiczne zapewnianie informacji o wartości gospodarczej odmian, w tym również ich reakcji na różne czynniki agrotechniczne,
- ułatwienie rolnikom i użytkownikom odmian trafego wyboru odmian dzięki tworzeniu list odmian najbardziej przydatnych do uprawy,
- kontrola nadmiernego dopływu do rolnictwa, odmian mniej wartościowych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych,
- system PDO będzie w przyszłości jedynym, opartym na merytorycznych postulatach mechanizmem regulacji i cenzorem dopływu odmian na rynek polski (co będzie szczególnie istotne po wejściu Polski do UE).

W dalszej perspektywie, porejestrowe doświadczalnictwo odmianowe, powinno przekształcić się w sieć terenowego doświadczalnictwa rolniczego, obejmującego swym zakresem wszelkie typy doświadczeń polowych niezbędnych dla potrzeb praktyki rolniczej.

W pierwszym sezonie doświadczalnym (1998/1999) w ramach programu PDO założono łącznie 216 doświadczeń z zarejestrowanymi odmianami zbóż (pszenica ozima i jara, jęczmień ozimy i jary, pszenżyto ozime i owies), rzepaku ozimego, grochu, ziemniaka, kukurydzy i buraka cukrowego. 66 (tj. 31%) spośród tych doświadczeń zostało sfinansowanych ze środków pozabudżetowych. Były to doświadczenia, które w większości na własnym terenie założyły jednostki spoza COBORU, głównie firmy hodowlane i ośrodki doradztwa rolniczego.

Pod koniec 1999 roku ukazały się pierwsze publikacje z wynikami doświadczeń PDO wydane przez COBORU oraz inicjatywne zespoły wojewódzkie (woj. dolnośląskie, śląskie, wielkopolskie). W województwie dolnośląskim wydano również modelowe opracowanie pod tytułem: „Podstawy organizacji i planowania doświadczalnictwa z zarejestrowanymi odmianami roślin uprawnych na Dolnym Śląsku”, przygotowane przez przedstawicieli nauki z tego terenu oraz specjalistów COBORU.

W bieżącym sezonie (1999/2000) w ramach programu PDO założono łącznie już ponad 490 doświadczeń, z czego jedynie 187 ze środków budżetowych (Fundusz Postępu Biologicznego). Największą grupę stanowią doświadczenia ze zbożami (ponad 330 doświadczeń), które w 60% zostały sfinansowanych ze środków lokalnych, uzyskanych dzięki działalności inicjatywnych Wojewódzkich Zespołów PDO (około połowę z nich stanowią doświadczenia założone na własny koszt przez jednostki spoza COBORU). Z inicjatywy Zespołów zostanie

również założona część doświadczeń z rzepakami i ziemniakami. Poza tym, we współpracy z Polskim Związkiem Producentów Kukurydzy, założono doświadczenia z odmianami kukurydzy, a we współpracy z przemysłem cukrowym i firmami hodowlanymi - doświadczenia z odmianami buraka cukrowego. Obok przedstawianej działalności merytorycznej kontynuowane są dalsze prace nad tworzeniem systemu PDO w aspekcie prawnym, organizacyjnym i technicznym.

Szerokie włączenie się Ośrodków Doradztwa Rolniczego w prace Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego wydaje się niezbędne do właściwego funkcjonowania tego systemu, a także właściwego działania doradztwa agrotechnicznego, którego jednym z najważniejszych elementów jest doradztwo odmianowe.

Ośrodki Doradztwa Rolniczego posiadający rozwinięty system współpracy z lokalnymi jednostkami rolniczymi, polegający na wydawaniu rolniczych czasopism i innych biuletynów, organizowaniu licznych szkoleń, a przede wszystkim na bezpośrednich kontaktach z ludźmi, są najlepiej przystosowane do upowszechniania w terenie założeń programowych Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego. Jest to bardzo istotne zwłaszcza w początkowym etapie realizacji programu. Ośrodki Doradztwa Rolniczego są również bardzo dobrym miejscem dla upowszechniania wyników doświadczeń prowadzonych w ramach PDO. W przyszłości doświadczenia te będą stanowiły podstawę wiedzy o wartości gospodarczej poszczególnych odmian.

Pracownicy ODR-ów mają również ważną rolę do odegrania jako członkowie wojewódzkich Zespołów PDO. Ich doświadczenie oraz wiedza będą pomocne przy ustalaniu potrzeb doświadczalnictwa odmianowego w województwie: liczby oraz lokalizacji doświadczeń w poszczególnych gatunkach, ustalaniu doborów odmian do badań, proponowaniu zmian metodycznych, które pokrywają się z potrzebami terenu itp. W przyszłości powinni mieć oni również wpływ na tworzenie list odmian najbardziej przydatnych do uprawy na danym terenie.

W niektórych województwach Ośrodki Doradztwa Rolniczego włączyły się już obecnie bardzo mocno w realizację programu Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego zakładając doświadczenia na własnym terenie lub u rolników, a także pomagając w upowszechnianiu wyników. Należą do nich przede wszystkim ośrodki w Łosiuwie, Szepietowie, Kalsku, Karniowicach, Gdańsku, Mikołowie, „Poświętnym”- Płońsku i Boguchwale.

LITERATURA

Gacek E.: Urzędowe badania, rejestracja i ochrona prawna odmian roślin uprawnych w krajach Unii Europejskiej i w Polsce. Wiadomości Odmianoznawcze, nr 69 1998, s. 69.

Gacek E.: Program porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego w Polsce. Hodowla Roślin i Nasiennictwo, nr 3, 1998, ss. 32-34.

Gacek E.: Problemy dostosowania polskiego doświadczalnictwa rolniczego i wdrażanie postępu odmianowego do gospodarki rynkowej i standartów UE. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 2⁽²¹⁾ 1999, ss. 143-146.

Gacek E., Behnke M.: Stan realizacji porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego w Polsce. Hodowla Roślin i Nasiennictwo, nr 3 1999, ss. 42-47.